

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Дорогий четвертокласнику! Дорога четвертокласнице!

Ми, Дмитрик і Наталочка, вітаємо тебе на наступній сходинці до знань про навколишній світ.

Разом ми продовжимо досліджувати і пізнавати таємниці Всесвіту; дізнаємось, що є найвищою цінністю для людини, як розвивати свої здібності та йти до мети, як поводитися в небезпечних ситуаціях; вивчатимемо правила співжиття у суспільстві; створюватимемо вироби своїми руками.

«Подорожуючи» сторінками підручника, ти побуваєш на всіх материках і океанах, побачиш красу й різноманітність природи нашої планети. Ти зрозумієш, що життя прекрасне і неповторне.

Отож, вирушаймо досліджувати цей дивовижний світ!

Умовні позначення

— поміркуй, виконай завдання, перевір себе

— скринька порад

— попрацюй у парі

— прочитай

— попрацюй у групі

— словничок

— досліді

— підсумуй свої знання

— електронний додаток

Неповторність кожної людини

Що таке неповторність людини?

Цікаво влаштована природа: в ній усе прекрасне і незвичайне. Кожна її складова необхідна й важлива, має своє місце і призначення.

Ти вже знаєш, що людина — невід’ємна частина природи, неповторна, як і всі інші організми.

Обговоріть, чим схожі зображені діти та чим відрізняються одне від одного.

Єдність несхожих

Ти любиш, коли падає сніг? Усе довкола вкривається білою м'якою ковдрою. Ти можеш кататися на санчатах і ковзанах, гратися в сніжки, дивитися, як у небі кружляють мільйони несхожих одна на одну чарівних сніжинок. «Сніжинки ж усі однакові», — заперечиш ти. Насправді, ні. Відомо, що, долаючи свій шлях з неба на землю, кожна сніжинка обростає унікальними візерунками. Всі вони різні — двох однакових сніжинок не знайти. А тепер візьми в жменю піску. Здавалося б, піщинки вже точно всі однаковісінькі. Але коли розглянути їх під мікроскопом, то з'ясується, що одна піщинка — це шматочок морської мушлі, друга — висушена багато століть тому риб'яча кістка, третя — крихітний шматочок черепащачого панцира. Усі вони відрізняються одна від одної не тільки за своїм походженням, а й за виглядом.

Оскільки навіть однакові на перший погляд речі виявляються такими різними, то що ж казати про людей! Зовні люди можуть бути трохи подібними одне на одного, а близнюки — видаватися геть однаковими. Але якщо пізнати людину ближче, ніби роздивитися сніжинку під мікроскопом, стане зрозуміло: кожна людина унікальна за своїм характером і внутрішнім світом. Іншої такої немає.

Марко Беденко

Поміркуй, що доводить автор у тексті. Чи погоджуєшся ти з його думкою?

Неповторність — особливості і певні властивості людини, які виявляються у рисах характеру, зовнішності, здібностях, поведінці.

Унікальний — незвичайний, рідкісний, винятковий, неповторний.

Вислови припущення, чи цікаво було б жити у світі, де всі люди однакові.

Поміркуй, яка головна думка вірша.

Ти знаєш, що ти — людина?
 Ти знаєш про це чи ні?
 Усмішка твоя — єдина,
 м'юка твоя — єдина,
 очі твої — одні.

Василь Симоненко

Спробуйте переконати одне одного, що ви неповторні. Якими здібностями та вміннями відрізняєтеся від інших?

Дмитрику, цього літа я навчилася грати у шахи. А чого навчився ти?

А я почав займатися йогою. Виявляється, це дуже цікаво і корисно.

Розкажи, чого ти навчився/навчилася під час літніх канікул.

Створить асоціативний кущ «Людина».

Кожна людина потребує поваги та любові.

Перевір себе

1. У чому неповторність людини?
2. Чому кожна людина унікальна?

Підсумуй свої знання

- Кожна людина неповторна.
- Унікальність виявляється не тільки в зовнішності, а й у рисах характеру, здібностях, вміннях та поведінці.

Виготов візитку: напиши великими літерами своє ім'я, перелічи власні якості, вміння, звички. Укажи, чим ти цікавишся, захоплюєшся.

Життя людини — найвища цінність

Що є найбільшою цінністю для людини?

Дмитрику, а чи замислювався ти, навіщо ми живемо?

Звичайно. На мою думку, ми живемо, щоб рости, розвиватися, дізнаватися про навколишній світ, захоплюватися його красою, робити добро, радіти, любити, мріяти, йти до своєї мети.

Обговоріть, чи згодні ви з думкою Дмитрика. Висловіть свої міркування.

Найвища в світі цінність — жити,
йти вдаль по вранішній росі,
сміятись, плакати, любити
і дивуватися красі.

Яке це щастя — в світі жити
і відчувати смак життя,
співати, мріяти, радіти
й летіти в світле майбуття.
Яке це щастя — в світі жити!

Надія Красоткіна

Поміркуй, чому найбільшою цінністю для людини є життя.

Цінність — те, що має певну вартість, ціну; важливість, значущість чого-небудь.

В Основному законі нашої держави — Конституції України — зазначено, що людина, її життя і здоров'я є найвищою соціальною цінністю.

На жаль, багато людей задумуються про цінність життя тільки тоді, коли виникає серйозна загроза для здоров'я або коли воно майже втрачене.

Людина повинна дорожити своїм життям, адже воно неповторне.

Щодня ти перебуваєш у різних місцях: надворі, в приміщенні, у транспорті. Займаєшся різними видами діяльності — навчаєшся, працюєш, граєшся тощо. Твоє життя значною мірою залежить від того, як ти дбаєш про власне здоров'я та безпеку.

Пригадай, що таке безпека. Які ситуації називають небезпечними?

Обговоріть, до яких наслідків можуть призвести вчинки зображених дітей. Як потрібно діяти в даних ситуаціях, щоб уникнути небезпеки?

Учись розпізнавати небезпеки та розуміти наслідки своїх дій, аби не створювати загрози здоров'ю та життю.

Із давніх-давен люди вчаться передбачати небезпечні ситуації, запобігати їм або їх уникати. Проте

трапляються загрози, які не залежать від людини. Наприклад, стихії: землетруси, виверження вулканів, лавини, урагани тощо. У багатьох надзвичайних ситуаціях людина сама не може впоратися з небезпекою. Тоді потрібно звертатися до служб захисту населення.

Пригадай, які служби можна викликати за номерами телефонів 101, 102, 103, 104, 112.

Складіть і запишіть пам'ятки про поведінку в небезпечних ситуаціях:

1 група — в будинку виникла пожежа;

2 група — у квартиру намагається проникнути злодій;

3 група — у приміщенні відчувається запах газу.

Знайди в додаткових джерелах приказки та прислів'я про цінність життя людини.

Поміркуйте, що означає вислів видатного вченого, митця і мислителя Леонардо да Вінчі.

Пам'ятай, життя — це подарунок; і той, хто його не цінує, на цей подарунок не заслуговує.

Перевір себе

1. Чому потрібно берегти здоров'я і життя?
2. Що впливає на життя і здоров'я людини?
3. До яких наслідків може призвести нехтування правилами безпечної поведінки?
4. Розкажи рідним, про що ти сьогодні дізнався/дізналася.

Підсумуй свої знання

- Життя людини — це найбільша цінність.
- Яким буде життя, багато в чому залежить від самої людини.
- Кожна людина має дбати про своє здоров'я і життя.

ЗМІСТ

Я — ЛЮДИНА	4	Турбота кожного про культурну спадщину і довкілля	44
Неповторність кожної людини.....	4	Вишивка «Тризуб»	47
Життя людини — найвища цінність.....	7	Приклади правопорушень серед дітей та відповідальність за їх скоєння	48
Безпека руху пішоходів. Сигнали регулювання дорожнього руху	11	Соціальна роль людини ...	50
Дорожні знаки	14	Гроші. Планування бюджету.....	54
Види перехресть. Рух майданами.....	15	Органайзер для навушників	57
Групи дорожніх знаків.....	18	МІЙ ДІМ — ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ	58
Бажання та можливості. Вибір і досягнення мети....	22	Уявлення про Всесвіт та Сонячну систему.....	58
Органайзер	25	Сонце.....	62
Я СЕРЕД ІНШИХ ЛЮДЕЙ	26	Планети Сонячної системи	66
Роль спілкування в житті людини.....	26	Сонячна система	69
Культура поведінки. Правила етикету	29	Земля — планета Сонячної системи	70
Уникнення конфліктів з іншими людьми	33	Добовий і річний рух Землі	73
Котик	35	Теплові пояси Землі.....	77
Я В СУСПІЛЬСТВІ	36	Годинник	80
Навіщо людині держава? Основні символи держави	36	Місяць — природний супутник Землі.....	81
Мої громадянські права та обов'язки.....	40	Сузір'я.....	84

Чумацький Шлях — наша Галактика. Дослідження Всесвіту	86	Як змінюються форми земної поверхні	117
Інопланетянин	90	Як вулкани і землетруси змінюють земну поверхню	120
Сторони горизонту.....	91	Вулкан	124
Орієнтування на місцевості за Сонцем і місцевими ознаками	93	Погода. Прогноз погоди.....	125
Компас	96	Природні зони Землі.....	127
Модель компаса	98	Дощ	128
Зображення місцевості на плані.....	99	Тихий океан	129
Географічна карта.....	102	Атлантичний океан	132
Глобус	105	Індійський океан	136
Читання плану і карти з використанням умовних знаків і масштабу	106	На дні океану	138
Океани, материки і частини світу.....	108	Північний Льодовитий океан.....	139
Розселення людей на Землі. Кількість населення на нашій планеті	111	Людина і Світовий океан.....	142
Форми земної поверхні	114	Медуза	146
		Антарктида.....	147
		Жива природа Антарктиди.....	150
		Пінгвін	154
		Підсумовуємо разом	155
		Використані джерела	157